

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע

פרשת וישב, תשס"ד

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות

מספר 527

ע"ש הלנה ופאול שולמן

למי מההורים יש זכות קדימה במתן שם לרך הנולד?

החשיבות שייחסו חז"ל וחכמי הקבלה לשמו של האדם היא עצומה, ולדעתם שמו של האדם יש בו כדי להשפיע רבות על מהלך חייו. לכן הזהירו חכמים שאל לו לאדם להקל ראש בכואו לקרוא שם לילדו. לאחרונה ראו אור כמה ספרים העוסקים בנושא זה מכל היבטיו.¹ נדון כאן בקצרה באחד מן ההיבטים הללו, שיש לו קשר גם לפרשתנו: למי מההורים יש זכות קדימה במתן שם לרך הנולד? בפרשתנו נאמר (לח: ב-ה):

וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחָהּ ויבא אליה. ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ער. ותהר עוד ותלד בן ותקרא את שמו אונן. ותסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלָה והיה בכזיב בלדתה אֹתוֹ. בפירוש דעת זקנים מבעלי התוספות נאמר על כך:²

ומפי מורי ז"ל שמעתי כי כך היה מנהגם: הוא היה קורא שם לבנו ראשון, והיא קוראה שם לבנו שני, וא"כ מן הדין היה לו ליהודה לקרוא שם לשלישי, והיא קראה לו כדכתיב 'ותקרא', לכך הוצרך לומר שהיה יהודה בכזיב בלדת אֹתוֹ, ולא היה באותו מעמד לקרוא לו שם, וכזיב שם מקום.

רעיון זה חוזר בכמה חיבורים של בעלי התוספות על התורה, וכן אצל פרשנים נוספים (ראה הע' 2). באחד מהחיבורים הללו, הנקרא מושב זקנים (מהד' ר"ד ששון, לונדון תשי"ט), מובאת שאלה על הפירוש הזה: "ואכתי תימא (=ועדיין תמוה), וכי בשביל שהיה בכזיב לא היה יכול לקרוא לו שם?". נראה שכוונת השאלה היא, שיהודה היה יכול להודיע לאשתו מראש מה השם שבחר, ולא היה צורך שהוא יהיה נוכח במעמד נתינת השם. אין לדעת אם השואל רצה לדחות בכך את הפירוש, או שמא לא נראתה בעיניו השאלה חמורה עד כדי דחייה של הפירוש. מכל מקום מסתבר שאין השואל דוחה את המנהג עצמו.

הרמב"ן בפירושו לתורה מתייחס לפירוש זה בצורה חריפה ביותר:

ויש אומרים כי היה דרכם שיקרא האב שם הבכור, ותקרא האם שם השני, על כן הראשון ויקרא את שמו, והשני ותקרא, ואמר בשלישי ותקרא, כי יהודה היה בכזיב בלדתה אותו ואיננו שם שיקרא לו שם. ואין בזה טעם או ריח.

ברור אפוא כי הרמב"ן דחה את הפירוש. ברם, האם דחה גם את המנהג? דומה שיש פנים לכאן ולכאן, ואין בזה דבר ברור.³ מעניין שהרמב"ן לא נימק מדוע אין הוא מקבל את הפירוש. אפשר שהיה קשה לו כקושיית ה'מושב זקנים', ואפשר שהיה קשה לו מהמקרא עצמו. שהרי ישנם כמה מקרים במקרא שאינם תואמים את הכלל האמור: חוה קראה בשמו של קין (בר' ד: א) ובשמו של שת (ד: כה); נשי יעקב נתנו לבניהם את שמותם (פרקים כט, ל); חנה קראה בשמו של שמואל (שמו"א א: כ), ועוד מקרים כגון אלו, והמעין ימצאם.

גם אם דחה הרמב"ן את המנהג המוזכר, הרי שלפי הפרשנים האחרים שהוזכרו - סביר שהמנהג קיים. אם כך הדבר, הרי לנו תשובה על שאלתנו. אלא שנותר לבדוק אם אכן כך נהגו במשך הדורות, ונזכיר לדוגמה רק כמה מקורות.

¹ נפנה רק לשני ספרים שיצאו לאחרונה, והם: **כתר שם טוב** לר"א טהרני, ירושלים תש"ס, שני חלקים; **קוראי שמו** לר"מ רובין, חברון תשס"ב. אוסיף עוד כי גם בספרים המוקדשים לברית מילה נמצא חומר רב בנושא השמות.

² וכן נאמר במקורות נוספים, ראה **תוספות השלם**, אוצר פירושי בעלי התוספות, מהד' ר"י גליס, ירושלים תשמ"ה, פרשת וישב, עמ' סא. כן הוא גם בפירוש הרד"ק ובפירוש ר"מ אלשיך.

³ כבר נחלקו חכמים בהבנת דברי הרמב"ן. ראה י"ה אופנהיימר, **ויקרא שמו בישראל**, בואנוס איירס תשל"ה עמ' 17-18 והערה כ, ולא נאריך בזה.

ר' יוסף ב"ר משה, תלמידו של ר' ישראל איסרלין בעל 'תרומת הדשן' (מחכמי אוסטריה, נפטר בשנת ר"ך – 1460), שכתב את הנהגותיו של רבו, מספר:⁴
 ואמר (ר"י איסרלין) המנהג כשתלד אשתו בן ראשון הרשות בידו לקרות לו שם, ולאשתו הרשות בידה ליתן הקבעטריט (כיום: קוואטאר, האיש המוביל את הבן למוהל) למי שהיא רוצה וכו'.
 ר' יוסף לא כתב למי הזכות לתת שם לילד השני, אבל מסתבר כי דבריו מתאימים למנהג שראינו עד עתה. בדורנו כתב הרב אביגדור אונא שמנהג יהודי אשכנז, ולדבריו כוונתו ליהודי גרמניה הדרומית והמערבית, שלאב יש זכות קדימה, ובילד השני הזכות היא של האם, וחוזר חלילה.⁵ הרב טוביה בלוי כתב שכן הוא גם מנהגם של חסידי חב"ד.⁶

נצטט שאלה מעניינת שנשאל ר' אברהם מיוחס מרבני ירושלים (נפטר בשנת תקכ"ח 1768-):⁷
 ראובן נולד לו בכור ורצה לקרותו בשם אביו כמנהג, כי הוא לו בן ראשון, ואמת (צ"ל: ואמו, אם הנולד) רצתה לקרותו בשם אביה דוקא, וראובן הנזכר, מפני אהבת השלום, אמר שיעשה כדבר אשתו, אלא שנפשו לשאול הגיעה⁸ שלא יהיה ח"ו מזה שום זלזול לאביו ע"ה כיון דכך הוא המנהג ... תשובה ... כפי הסברא נראה דיש לו לראובן לקרות שם בנו הבכור בשם אביו כיון דכבר נהגו העולם לקרות שם בנו הבכור בשם אביו דאם לא יעשה כן יגיע מזה מיעוט כבוד לאביו.
 אנו רואים מכאן כי המנהג באותה תקופה היה שזכות הקדימה היא של האב.⁹ אף שהבעל רצה לוותר לאשתו מפני דרכי שלום, הוא חשש שמא יש בויתור זה משום פגיעה בכבוד אביו הנפטר. התשובה הסופית הייתה שבמקרה זה אין לו לוותר, מפני כבוד אביו.
 אבל שמענו גם על מנהג שונה אצל בני אשכנז, לאמור, זכות הקדימה היא בידי האם. כך כתב רי"ש הלברשטאם, האדמו"ר משינווא:¹⁰

והמנהג הוא לקרוא לילד הראשון על שם משפחת האם והשני ע"ש משפחת האב. וכן כל הילדים קוראין כסדר, אחד על שם משפחתה ואחד על שם משפחתו.
 כדבריו מצאנו בעוד חיבורים שכתבו כי אכן זה הוא מנהגם של קהילות אשכנז.¹¹
 קשה לדעת אם אכן מדובר כאן על שינוי מנהג אצל בני אשכנז, או שמא מאז ומעולם היו מנהגים שונים, מה עוד שמדובר באזורים שונים. מכל מקום דומה שהפוסקים סבורים, שכיום מנהגם של בני אשכנז הוא שזכות הקדימה היא בידי האם.¹²

נביא שאלה מעניינת שנשאל ר"מ פיינשטיין, שגם ממנה משתמע שזה המנהג הרווח כיום:¹³
 הנה בדבר וולד שנעדר (היינו שנפטר) שני ימים אחר לידתו ועתה נולד שני לאורך יו"ש (=ימים ושנים) וטוענת האם שהזכות שיש לה לפי מנהג העולם שולד הראשון יקראו בשם ממי שרוצה היא ממשפחתה הוא על וולד זה, והאב טוען שהפסידה זכותה. פשוט לע"ד שהצדק אתה לבד.
 היינו, אישה שבנה הראשון נפטר עוד בטרם ניתן לו שם, ולאחר מכן נולד בן שני, טוענת שבהתאם למנהג זכותה לתת את השם הראשון, והואיל והתינוק הראשון נפטר בטרם מימשה את זכותה זו, הרי שזכותה עומדת לה לתת את השם לבן השני. טענת הבעל היא שלפי המנהג הרי שהוא בעל הזכות בבן השני, גם אם זכותה של האם לא מומשה בבן הראשון. ר"מ פיינשטיין פסק כי האישה לא איבדה את זכותה, והיא זו שתיתן לבן השני את שמו.
 ראינו אפוא כי השאלה שפתחנו בה, אין עליה תשובה חד-משמעית בפוסקים, ודומה שאין מנהג קבוע בזה. אכן כבר המליצו חכמי הדורות שהדרך המשובחת ביותר היא לתת שם המוסכם על בני הזוג, והאמת והשלום אהבו, וכפי שאמר רמ"מ שניאורסון, האדמו"ר מליובאוויטש:¹⁴ "כבר ידוע שהשם צריך להיות בהסכם שני ההורים יחד ... לאורך ימים ושנים טובות".

⁴ לקט יושר, מהד' ר"י פריימאן, ברלין תרס"ד, יו"ד, עמ' 52.

⁵ ילקוט מנהגים, ממנהגיהם של שבטי ישראל, בעריכת: א' וסרטייל, ירושלים תשנ"ו, עמ' 89.

⁶ שם עמ' 300.

⁷ שו"ת שדה הארץ, ח"ג, ליוורנו תקכ"ח, יו"ד סי' כב.

⁸ מליצה נפוצה בספרי השו"ת על פי תהלים (טז:): "כי לא תעזב נפשי לשאול", וכן שם (פח:ד): "וחיי לשאול הגיעו", כאשר המילה "לשאול" שמובנה לבור תחתיות, הופכת לפועל שמשמעותו ברצונו לשאול שאלה.

⁹ אפשר לומר כי זה דווקא במקרה שהאב (היינו הסבא) נפטר, והבן רוצה שהנולד ייקרא בשמו, אבל אם הוריו בחיים אין לו עדיפות על אשתו, וכל שכן שיש לה זכות קדימה אם הוריה נפטרו והוריו שלו בחיים. אבל עי' בשדה חמד, מערכת חתן וכלה, אות ה, שמנהג הספרדים לקרוא לבן על שם הסבא גם בהיותו בחיים משום כבוד, ולפי זה אין להבדיל בין המקרים.

¹⁰ דברי יחזקאל החדש לרי"ש הלברשטאם, ירושלים תשט"ז, בתשובה סי' ח, עמ' סב. התשובה נכתבה בשנת תרנ"ה.

¹¹ רי"ד ויסברג, אוצר הברית השלם, ירושלים תשנ"ג, חלק א, עמ' שלה, והוא ציין שם בהערה א לכמה ספרים. יש להוסיף גם את ר"ב לנדוי שכתב בספר ילקוט מנהגים הנ"ל, עמ' 135, כי כן הוא מנהגם של יהודי אשכנז (פרושים, היינו תלמידי הגר"א וההולכים בעקבותיו).

¹² על פי הספרים הנזכרים בהערה 1.

¹³ שו"ת אגרות משה, יו"ד חלק ג, סי' קא.

¹⁴ שערי מנהג והלכה, ירושלים תשנ"ג, ח"ג, עמ' רצה.

* תודה לידידי ד"ר בני גזונדהייט, שדברים שכתב במקום אחר עוררוני לכתוב מאמר זה; לד"ר גבי ברזילי ולעדנה הילביץ אחותי, שקראו והעירו הערות חשובות ומועילות.

פרופ' יעקב שפיגל
המחלקה לתלמוד

¹ מקובל לחלק את ספר בראשית לשלושה חלקים, א-יא: סיפורי ראשית, יב-לו: סיפורי האבות, לז-נ: סיפור יוסף ואחיו.